КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Афанасенко С. І.

У статті розглянуто поняття конституційних прав і свобод людини і громадянина. Досліджено думки щодо конституційних гарантій прав і свобод різних вчених. Розглянуто види конституційних гарантій і їх способи дотримання. Аналіз даної теми дає змогу зрозуміти характер прав і свобод людини і громадянина, а саме те, що вони є постійними об'єктами досліджень правових наук. Ця обставина полягає в тому, що вони визначають кожну галузь життєдіяльності людини. Розглянуто можливості людини володіти, користуватися та розпоряджатися деякими соціальними благами, передбаченими законом. Визначено основне право людини і громадянина, зокрема, що це таке і яку користь дає суспільству. Згадується про механізм забезпечення прав людини, до складників якого зазвичай відносять реалізацію, гарантію охорони та гарантії захисту прав і свобод.

Ключові слова: Конституція, права і свободи людини і громадянина, конституційні права і свободи, механізм забезпечення.

В статье рассмотрено понятие конституционных прав и свобод человека и гражданина. Исследовано мнения относительно конституционных гарантий прав и свобод различных ученых. Рассмотрены виды конституционных гарантий и их способы соблюдения. Анализ данной темы позволяет понять характер прав и свобод человека и гражданина, а именно то, что они являются постоянными объектами исследований правовых наук. Это обстоятельство заключается в том, что они определяют каждую область жизнедеятельности человека. Рассмотрены возможности человека владеть, пользоваться и распоряжаться некоторыми социальными благами, предусмотренными законом. Определено основное право человека и гражданина, а именно то, что это такое и какую пользу дает обществу. Упоминается о механизме обеспечения прав человека, к составляющим которого обычно относят реализацию, гарантию охраны и гарантии защиты прав и свобод.

Ключевые слова: Конституция, права и свободы человека и гражданина, конституционные права и свободы, механизм обеспечения.

One of the most important attributes of the state is the guarantees of human rights and freedoms. In the modern democratic world, the state is the main guarantor of these freedoms. Many studies focus on developing new ways to guarantee the rights and freedoms of man and citizen. This article focuses on the explored understanding of the concept of "guarantee of constitutional rights and freedoms of man and citizen" by different scholars. Their main thoughts and explanations of why they think so are revealed.

The analysis of this topic allows us to understand the nature of the rights and freedoms of man and citizen, namely, that they are the constant researches of the legal sciences. This circumstance is that they determine each branch of human life. Human rights must be both external and internal to the country. They are the ability of a person to possess, use and dispose of certain social benefits provided for by law.

The constitutional rights and freedoms of man and citizen in Ukraine are the basic rights and freedoms of man and citizen, established and guaranteed by the Constitution of Ukraine. Guarantees of rights and freedoms are also recorded in other normative legal acts and acts ratified by Ukrainian legislation. According to the Constitution of Ukraine, the basic right of a person and a citizen is an opportunity to take certain actions to secure their vital material and spiritual interests. The Constitution also defines the groups of fundamental rights such as political, civil, economic, social, environmental, cultural, family.

It mentions the mechanism of ensuring human rights, which is a system of measures to create the right conditions for the implementation of fundamental human rights and freedoms. The components of the mechanism for the protection of rights and freedoms usually include the implementation, guarantee of protection and guarantees of the protection of rights and freedoms.

It is also noted that, along with national guarantees, international guarantees should be provided for the protection of human rights and freedoms.

Key words: Constitution, rights and freedoms of man and citizen, constitutional rights and freedoms, mechanism of provision.

Постановка проблеми та її актуальність. Права і свободи людини і громадянина є однією з головних наукових проблем сучасності. Характер прав і свобод людини і громадянина визначає ту обставину, що вони є постійними об'єктами досліджень правових наук, що визначають кожну галузь життєдіяльності людини. Ключове місце належить формуванню правової держави в Україні, в якій один з основних елементів – це права людини. Права людини мають бути як внутрішнім, так і зовнішнім важливим значенням для країни. У зв'язку з цим проблема конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конституційні гарантії забезпечення прав і свобод людини і громадянина, права та свободи людини і громадянина досліджували такі вчені, як В.Ф. Погорілко, Ю.В. Гаруст, О.С. Лисенков, Л.Д. Воєводін та ін.

Метою статті є дослідження різних думок про поняття конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина, а також про сучасний стан механізму забезпечення відповідних гарантій.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Статті 1 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави»

[1]. Свободу людини визначають певні ознаки. Зокрема, люди є вільними від народження, ніхто не має права порушувати їхні природні права. Стаття 19 Конституції України закріплює те, що люди мають право робити все, за винятком того, що прямо заборонено чинним законодавством. У демократичному світі саме держава є головним гарантом свободи людини. Загалом Конституція проголошує рівні конституційні права та свободи, а також наголошує на тому, що люди є рівними перед законом.

Конституційні права і свободи людини і громадянина в Україні - це основні права й свободи людини й громадянина, установлені та гарантовані Конституцією України. Вони є засобом забезпечення всебічного розвитку особи, задоволення її інтересів та потреб. Вони є втіленням можливості людини володіти, користуватися та розпоряджатися деякими соціальними благами, передбаченими законом. Права людини і громадянина, закріплені у Конституції, також містяться у нормативно-правових документах, які ратифіковані Україною. захист прав і свобод людини й громадянина є головною ознакою правової держави.

Важливими елементами конституційно-правового статусу людини є гарантії їхніх прав і свобод. Вони є системою норм, принципів і вимог, які забезпечують процес дотримання прав і законних інтересів людини. Призначенням гарантії є забезпечення найсприятливіших умов для реалізації конституційно закріпленого статусу людини. Отже, гарантії є засобом, що забезпечує перехід від передбачених Конституцією можливостей до реальної дійсності.

Ефективність гарантії залежить від рівня розвитку загальних правових принципів, стану економіки, рівня розвитку демократичних інститутів, реальності політичної системи суспільства, наявності системи досконалих законів у державі, ефективності механізмів реалізації законоположень, ступеня правової свідомості, правової культури населення, узгодженості інтересів населення та суспільства в цілому й наявності високоєфективного органу конституційного контролю [2].

В.Ф. Погорілко розуміє під гарантіями конституційних прав і свобод людини й громадянина систему умов і засобів юридичного забезпечення належної реалізації визначених Конституцією та за законами України прав і свобод людини й громадянина.

Л.Д. Воеводін, говорячи про механізм реалізації прав і свобод людини та громадянина, відзначив, що в рамках цілого (системи) призначення гарантії полягає в тому, що вони покликані забезпечити таку найбільш можливу і сприятливу обстановку, в атмосфері якої записані в Конституції і законах юридичний статус особи і її права й свободи ставали б фактичним становищем кожної окремої особи й громадянина [3, с. 222].

О.Ф. Скакун вважає, що гарантії прав, свобод і обов'язків людини та громадянина є системою соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів і засобів, які забезпечують їхню фактичну реалізацію, охорону та надійний захист. Коли немає гарантії, то права, свободи й обов'язки людини й громадянина набувають форми заяв про наміри [4, с. 203].

В.М. Корельський і В.Д. Перевалов гарантії охарактеризували як систему умов, способів і засобів, що забезпечують усім і кожному рівні правові можливості для виявлення, набуття та реалізації власних прав і обов'язків [5, с. 545].

Т.М. Заворотченко в дисертаційному дослідженні, присвяченому аналізу конституційно-правових гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні, пише, що за своєю сутністю гарантії є системою умов, що забезпечують задоволення інтересів людини. Їх основною функцією є виконання зобов'язань державою й іншими суб'єктами у сфері реалізації прав особистості. Об'єктом гарантії є суспільні відносини, пов'язані з охороною та захистом прав людини, задоволенням майнових і немайнових інтересів громадян. Необхідно відзначити, що поняття гарантії відбиває досконалість законодавчої техніки, різноманіття форм мови закону [6, с. 25]. Отже, Т.М. Заворотченко відзначив, що гарантії прав і свобод людини й громадянина є основними умовами і засобами, за допомогою яких людина має право реалізовувати свої права.

Відповідно до Конституції України основне право громадянина - це можливість здійснювати певні дії для задоволення своїх життєво важливих матеріальних і духовних інтересів, установлених державою і закріплених у Конституції та інших нормативно-правових актах. У Конституції України визначено такі групи основних прав: громадянські, політичні, економічні, соціальні, екологічні, культурні, сімейні.

Громадянські права - це права, які несуть задоволення матеріальних, духовних та інших потреб людини, характеризують її фізичне та біологічне існування. Сюди відносять такі суб'єктивні права: на життя; на недоторканність особи, житла, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; на вибір місця проживання, свободу пересування, на вільне залишення території України та повернення будь-коли в Україну; на свободу власної думки і слова, на вільне виявлення своїх поглядів і переконань; на те, щоб вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово та в інший спосіб на свій вибір; на свободу світогляду і віросповідання тощо [3, с. 85].

Політичні права - це можливість людини брати участь у державному та громадському житті, вносити пропозиції щодо поліпшення роботи державних органів, брати участь у різних об'єднаннях громадян. До цієї групи відносять такі права: брати участь в управлінні державними та громадськими справами, користуватися рівним правом доступу до державної служби, а також служби в органах місцевого самоврядування; обговорювати і приймати закони та рішення загальнодержавного і місцевого значення, беручи участь у Всеукраїнському та місцевих референдумах; надсилати індивідуальні або колективні письмові звернення чи особисто звертатися до державних органів, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб; утворювати і брати участь у роботі об'єднань громадян (політичних партій і громадських організацій); збиратися мирно, без зброї та проводити збори, мітинги, походи й демонстрації, про що завчасно сповіщати органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування; вибирати й бути обраним до державних органів та органів місцевого самоврядування; мати громадянство.

Економічні гарантії конституційних прав і свобод полягають у способі виробництва, економічному устрої суспільства. Такі гарантії забезпечують неухильне зростання продуктивних сил на основі всіх форм власності. Відповідно до обраної моделі розвитку це соці-

ально орієнтована ринкова економіка. Створюючи високий матеріальний статок, вона тим самим забезпечує економічну незалежність особи в суспільстві [6, с. 95]. До цих гарантій належать такі: право на приватну власність (індивідуальну і колективну); право на працю і вибір професії та роду трудової діяльності; можливість вибору роду занять і роботи за своїм покликанням; право на професійну підготовку і перепідготовку; право на справедливу оплату праці; право на страйк; право на відпочинок тощо.

Соціальні права гарантують забезпечення належних соціальних умов людині і громадянину. Це право на охорону здоров'я, право на житло, право на матеріальне забезпечення в старості, в разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, втрати годувальника тощо, право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (харчування, одяг, житло).

Екологічні права - це права людини і громадянина на здорове та безпечне навколишнє середовище. Це право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди тощо.

Культурні права - це права на задоволення духовних та моральних потреб людини і громадянина. Зокрема, це право на освіту, право на користування досягненнями вітчизняної та світової культури, право на свободу наукової, технічної та художньої творчості, право на захист інтелектуальної власності, право на використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності тощо.

Сімейні права - це права людини і громадянина розпоряджатися своїми сімейними правовідносинами. Зокрема, це право на невтручання в особисте й сімейне життя, на добровільне одруження, рівні права та обов'язки у шлюбі та сім'ї, право на державну охорону сім'ї, материнства, батьківства і дитинства, право на рівність дітей незалежно від походження чи народження у шлюбі або поза шлюбом.

Механізм забезпечення прав людини - це система заходів зі створення умов для здійснення основних прав і свобод людини. Завданням цього механізму є охорона, захист, відновлення порушених прав, а також формування загальної і правової культури населення. До складових частин механізму забезпечення прав і свобод людини належать гарантії реалізації, гарантії охорони та гарантії захисту прав і свобод людини [4, с. 229].

Конституція України передбачає не лише захист прав людини і громадянина національними гарантіями, а й можливість використання міжнародно-правових гарантій захисту прав людини і громадянина.

Висновки. Важливим елементом конституційно-правового статусу людини і громадянина є гаранту-

вання цих прав і свобод. Під гарантіями прав і свобод людини і громадянина слід розуміти сукупність заходів і засобів їх належної реалізації, визначену Конституцією та іншими законами і нормативно-правовими актами. Система гарантій конституційних прав і свобод представлена загальними і спеціальними (юридичними) гарантіями. Загальні гарантії визначаються рівнем розвитку основних сфер суспільного і державного життя - політичної, економічної, соціальної, культурної (духовної) тощо.

Особлива увага в механізмі організаційно-правових гарантій приділяється судовому і позасудовому захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Кожен має право звернутися за захистом своїх прав і свобод до позасудових суб'єктів, уповноважених захищати конституційні права і свободи людини і громадянина.

З огляду на сучасну теорію та практику юридичного гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина поряд з національними нормативно-організаційно-правовими гарантіями слід виділяти міжнародні гарантії конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні. Міжнародні спеціальні правові гарантії прав і свобод людини і громадянина прийнято розмежовувати на нормативні та інституційні.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Юзефір А.Р. Конституційні гарантії забезпечення прав і свобод людини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 75.
3. Рішення Конституційного Суду України від 13 грудня 2001р. № 18-рп/2001 у справі про молодіжні організації.
4. Заворотченко Т.М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2002. 222 с.
5. Лисенков О.С. Основні методи і принципи інтерпретації Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року в судовій практиці Європейського Союзу з прав людини. *Науково-практичний коментар*. 2004. № 4. С. 124.
6. Бесчастний В.М., Філонов О.В., Субботін В.М., Пашков С.М. Конституційне (державне) право зарубіжних країн : навч. посіб. / за ред. В.М. Бесчастного. Київ : Знання, 2007. 467 с.

Афанасенко С. І.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Одеського державного університету внутрішніх справ